

V. fejezet

Az 1861-es, illetve az 1867-es alkotmánykísérletek és a csehek küzdelmei a centralizmus ellen⁴³

I. A föderalista programot ismét felvetik a csehek⁴⁴

A Kremsier-i államcsíny következményei a csehekre – az ausztriai probléma bonyolódik – a csehek és a németek közti kiegyezés lehetetlensége az abszolutizmus időszaka után – a dinasztia külpolitikája – a szoros és logikus kapcsolat a monarchia külpolitikája, az abszolutizmus, a centralizmus és a germanizáció között – a csehek küzdelmei az 1861-es alkotmányozás bevezetése után – a csehek újra előveszik az 1848-as föderalista programot – a csehek a bécsi Reichsrat-ban – Palatsky programja, az „Ausztriai államelmélet” – az októberi diploma, a februári pátenz és Schmerling parlamentje – a dualizmus előkészítése – a csehek küzdelmei a magyar erőfeszítésekkel szemben – a cseh politika bukása – az osztrák–magyar kiegyezés és Beust parlamentje – a csehek ellenállása – az 1867-es alkotmány megszavazása

A kremsieri parlament feloszlatása összetörte a csehek reményeit. Úgy érezték mindent le kell rombolni, amit a forradalom felépített. Az abszolutizmus és a bürokrácia hatalma megerősödött. Az abszolutizmus tíz éve alatt a csehek szenvedtek leginkább. Teljesen elnyomták őket, és föléjük helyezték a németeket. Ezt a tíz évet még ma is érzik. Ma a cseh politikusok a Kremsierben elért eredményeiket szeretnék átültetni a gyakorlatba. Ausztria mindent megtett, hogy ne valósuljon meg Nagy-Németország.

Csupán Sedan⁴⁵ után hiúsult meg végérvényesen ez a terve. Ausztria és Poroszország vetélkedése kihatott a birodalom szláv nemzetére is. Annak érdekében, hogy megmutassa erejét, az uralkodónak abszolutista és centralista politikát kellett folytatnia, és germanizálnia kellett országát. Az alkotmányozás csak üres szó volt mind 1861-ben, mind 1867-ben, mely szorosan összefüggött az uralkodó külpolitikájával. A nemzetek azonban újból követeliék jogaikat, nemzeti létükért küzdöttek. A németek vezető szerephez jutottak a bi-

⁴³ A V. fejezet a 163-ik oldaltól a 208.-ik oldalig tart.

⁴⁴ Beneš a V. fejezet kettő alfejezetre osztotta, az 1.-sel jelölt alfejezet a 163.-ik oldaltól a 177.-ik oldalig tart.

⁴⁵ 1870. szeptember 2. Sedannal a poroszok súlyos vereséget mérnek a francia csapatokra, ezzel elhárul a porosz vezetéssel megvalósítandó német egység utolsó akadályát is.

rodalomban és ezért ellenük is küzdeni kellett. Palacky ismét kifejtette föderalista elméletét az „Ausztriai államelmélet”⁴⁶ című művében. Az októberi diploma, amelyet 1860-ban adtak ki, bizonyos elégtételt nyújtott a cseheknek. Az 1861-ben kiadott februári pátens azonban már felháborította őket. A csehek ellene fordultak, és a parlamentben próbálták megvédeni jogaikat. Az udvar centralista erőfeszítései Magyarországon éles ellenállásba ütköztek. Bécs nem bírta legyűrni a magyarok ellenállását. Ez vezet majd ahhoz, hogy az uralkodó kiegyezik a magyarokkal. Így született meg a dualizmus.

A magyar törekvések legádázabb ellenfelei a csehek voltak, akik föderalista államalakulatot akartak. A csehek a dualizmussal végleg a németek befolyása alá kerültek, és nem volt más lehetőségük csak az ellenállás. A kiegyezés után Beust,⁴⁷ Ausztria számára új alkotmányt adott ki, de a csehek ezt sem voltak hajlandók elfogadni.

II. Az első alkotmánykísérletek, az októberi diploma és a februári pátens⁴⁸

I. Az alkotmányozás bevezetésének okai – a megerősített Reichsrat – a föderalisták és a centralisták a Reichsrat-ban – a politika-történelmi egyéniségek doktrínája – a Reichsrat által megszavazott nyilatkozat

II. Az októberi diploma. Az elismert Eötvös doktrína – a diploma föderalista és centralista intézkedései – a kettős Reichsrat eredete; a szűk és a plenáris Reichsrat – a diploma dualista intézkedései

Alkotmány az egész monarchia számára, Magyarországot is beleértve – a diploma bűnei – az illetékesség megosztása a Reichsrat és az országgyűlés között – Magyarország kivételezett helyzete – a diploma valódi értéke

III. A februári pátens. A diploma rossz értelmezése – a pátens alkotmányossága – Schmerling választási rendszere – e rendszer célja – a közvetlen választások lehetősége – az abszolutizmus helye a pátensben – a pátens dualizmusa – az országgyűlések és a szűk Reichsrat – az illetékesség megosztása –

⁴⁶ Palacky e könyve 1866-ban jelent meg, német nyelven „Österreichs Staatsidee” címmel.

⁴⁷ Friedrich Ferdinand Beust (1809–1886) politikus, 1867 februárjától miniszterelnök, illetve 1867 novemberétől az Osztrák–Magyar Monarchia első közös külügyminisztere.

⁴⁸ Beneš a V. fejezet két alfejezetre osztotta, az II.-sel jelölt alfejezet a 177.-ik oldaltól a 208.-ik oldalig tart. De ezen alfejezeten belül újabb három önálló egységet jelölt ki, amelyeket szintén római számokkal jelölt. Azaz V. fejezet II.-sel jelölt alfejezetén belül római I, II, és III. részeket különített el.

az ausztriai és a magyar országrészek közti különbség – a föderalista elv helye a pátenzenben – Csehország és a többi ciszlajtán országész alkotmánya

I.⁴⁹ Ausztria belső politikája mindig is összefüggött külpolitikájával. Bach⁵⁰ abszolútizmusának végét az Itáliában elszennvedett vereségek jelentették.⁵¹ A belső feszültségeket csak az alkotmányosság visszahozatalával lehetett lecsillapítani, ezért összehívták a Reichsratot. Itt csaptak össze a föderalisták és a centralisták. A küldöttek nagy része Ausztriát autonóm, föderatív állammá akarta átszervezni.

Ezzel szemben a kisebbség meg akarta őrizni a monarchia egységét az adminisztráció tekintetében. A föderalisták kinyilvánították, hogy az újjászervezés csak a régi történelmi hagyományok alapján lehetséges. E viták eredménye az lett, hogy a Reichsrat elismerte a monarchia különböző tartományainak jogát az önálló törvényhozó és végrehajtó hatalom létrehozásához, de ezeknek meg kellett felelniük a birodalom törvényeinek.

II.⁵² Az októberi diploma⁵³ két fontos elvet szögezett le: a monarchia egységének szükségességét és a tartományok önállóságát. A közös ügyeket a parlament intézi. Keveredik benne a centralizmus, a föderalizmus és a dualizmus. Két Reichsratot állítottak fel. A szűk Reichsrat a „nem magyar” ügyeket intézi, míg a plenáris Reichsratnak az egész monarchiára kiterjed a jogköre. A diploma fő jellemvonása az, hogy egy új alkotmányt akart adni az egész birodalom számára. A különböző tartományok azonban nem voltak egyenlők, hanem számított a népesség, az adózás, stb. ezek alapján kerülhettek be a képviselők a parlamentbe. A diploma Magyarország számára meghagyta régi alkotmányát, de a többi tartománynál újat vezetett be. Magyarország kivételzett helyzetbe került, és ezt nem lehetett összeegyeztetni a föderalizmussal. Az országgyűlések jogait teljesen leszűkítették. Szinte csak az adók megszavazását hagyták meg számukra. Így teljesen nevetséges igazi föderalizmusról beszélni. A diplomával ismét csak az udvar nyert. Leginkább azt mondhatjuk róla, hogy centralista vagy még inkább azt, hogy egy dualista alkotás.

⁴⁹ Ez a rész a 177. oldaltól a 183. oldalig tart.

⁵⁰ Alexander Bach (1813—1893) osztrák politikus, 1849 és 1859 között osztrák belügyminiszter.

⁵¹ A Habsburg Birodalom 1859-ben háborút viselt a Szárd Királyság és Franciaország ellen, melynek során 1859. június 4-én Magentánál, majd 1859. június 24-én Solferínónál szenvedtek súlyos vereséget.

⁵² Ez a rész a 183. oldaltól a 193. oldalig tart.

⁵³ 1860. október 20-án tették közé

III.⁵⁴ *A februári pátens Schmerling⁵⁵ és a német centralisták műve. A pátens kétkamarás parlamentet hozott létre. A küldöttek megválasztásánál a németek érdekeit helyezték előtérbe. Schmerling, a választási rendszer segítségével akarta elnyomni a kisebbségeket. Bár többször is átesett kisebb módosításokon, máig meghatározta a politikai életet. Az abszolutizmus érdeke fellelhető a 13-ik cikkelyben, mely a parlament jogköréről szól. Ugyanezt fedezhetjük fel az Államtanács felépítésében is, hiszen csak az uralkodóhoz hűséges emberek foglaltak benne helyet. A pátens is a dualizmus jegyében született. A ciszlajtán országgyűlések jogkörét azonban szűkebbre szabta, mint a Magyarorszáé. A pátensben a szűk Reichsrat meghatározó szerepet kapott. Az ausztriai és a magyar országrészek közti különbségek óriásivá nőttek. Míg utóbbiak saját alkotmánnyal és széles jogú országgyűléssel rendelkeztek, a ciszlajtán tartományok a korlátlan centralizmus igáját nyögték. Elmondhatjuk, hogy a pátens hatására a diéták jogköre teljesen leszűkült, a föderalista elv meggyengült és a tartományok szerepe és befolyása a nullával vált egyenlővé.*

⁵⁴ Ez a rész a 193. oldaltól a 209. oldalig tart.

⁵⁵ Anton Schmerling (1805–1893) politikus, 1849–1851 az osztrák kormány igazságügy minisztere, 1860–1865 az osztrák kormány belügy- és állam minisztere. Az un. februári pátent 1861. február 26-án adták ki.